

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer egy iven. — **Előfizetési ár** egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — **Hirdetések** díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, bőlyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű **közlemények** a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

A debreczeni jelenlegi theologiai tanárok

hittani álláspontja

főbb vonásokban.

(Folytatás.)

4-szer. Aki a tételes vallástól elszakad, az a pusztá emberi észre fogja, vallásos meggyőződése alkotásában bizni magát; ugyde, az emberi ész könnyen téved, mivel természetileg korlátolt és a korszellemtől is függeni szokott, annál fogva biztos kalauzul nem tekinthető.

Hogy mennyire tévedhet az emberi ész, mutatja a szomorú tapasztalás. A régi művelt pogány rómaiak és görögök is birtak józan észszel, tudtak helyesen gondolkozni és mégis alig akadt köztük egy-két kiváló oly egyén, ki feltudott emelkedni bár még hiányosan azon gondolatra, mely a tételes ker. vallás közélevése után tökéletesebben közbirtokká lön, hogy erő az isten. — Ezek is inkább csak a sejtelemtől vezéreltetek, mint teljes meggyőződésök tárgya volt az. Minden mások s az egész nép meganyagiasították isteneiket, s oly tárgyakat tiszteltek istenek gyanánt, melyek nem hogy isteni természettel bírnának, de még csak nem is létező lények; mert lételőket egyedül az emberi ábrándos képzelettől nyerték. Ami rég elmúlt ujjal elő jöhet. — Megtörténhetik, hogy az emberi ész ama roppant tévedése ismételtetni fog, ha talán más alakban is; addig ugyan míg a tételes vallás által gerjesztett világosság hatása tart, (és pedig tart azokra nézve is, noha ők ezt elismerni nem akarják, kik a tételes vallástól elkivánnak szakadni), az emberi ész is józanabb irányban folytatja működését; nyomozódásai, okoskodásai biztosabbak s az általa alakított vallásos meggyőzések kielégítőbbek fognak lenni; mert addig még merészen fölszál az érzék felettiek az eszmék fensőbb régióiba.

De majd midőn már a tételes vallás jótékony hatása végkép megszűnt, s az emberi ész teljes mértékben magára lesz hagyatva, mindig inkább-inkább érezhetőbb és nyilvánosabb lesz annak gyarló és korlátozott volta és a korszellemtől való függése. — Még ekkor is megkísérte ugyan az eszmék országába fölszállani, de ereje már csekélyebb, szárnyalása lankadtabb lesz; elkezd szédelegni, végre a

korszellem óriási ereje által vonatva szárnyaszegetten hull alá s beéri azzal, hogy az érzékiek országára szorítsa nyomozódásait, az eszmékről pedig tudni sem akar. — Még ma a böleselők többsége biztosnak hiszi azt a föltételt, hogy a gondolkodás és kiterjedés, ugyanazon egy okfőre nem vihető, hogy az okozat mellett oknak is kell lenni; azért azt hiszik és állítják, hogy az embernek az anyagin kívül szellemi része is van, van isten a létező világnak, e roppant okozatnak előállító oka. — De majd ha a természeti tudományok haladását, nyomról nyomra kísérni törekvő materialismus erőt vévén, a tételes vallás támogatása folytán, most még az anyagelviségtől idegenkedő észre, nagy befolyást, mintegy nyomást kezd gyakorolni, az ész ama még most biztosnak állított fölvételt már csak valószínűnek fogja elismerni; s majd midőn e hatás és függés folyvást növekszik, ama fölvételek valószínűsége feletti kétség is mindinkább előtérbe lép. Végre miután a kétely folytonosan erősödött, mintha talán okoskodásának törvényei megváltoztak volna, azt fogja nyilvánítani, hogy ama fölvétel nemcsak hogy nem biztos, de teljességgel nem áll, nincs szellem, nincs isten. — És tegyük fel — mert az adva levő aggasztó előzmények után igen is föltehetjük — hogy a materialistikus irányzatu közszellem vazallusává válandó emberi ész buzgó apostolkodása folytán, általánossá lesz az a nézet, hogy nincs szellem, nincs isten; vagy ha talán az emberi meggyőződés világában a theismus helyét a pantheismus foglalja el: mi lesz akkor az erkölcsi élet indoka, rugója, mi lesz annak irányadója? Talán a lelkiismeret? Hiszen az ókor emberei is birtak lelkiösmerettel, és jó lelkiismeretökből folyólag, legjobb meggyőzésekkel öszhangzásban követtek el oly tetteket, néha erényeknek is hívén azokat, melyeket mi ma bűnöknek szoktunk tartani. A lelkiismeret is a köz korszellem nyomása alatt áll és váltogatja színeit. Akkor nem lesz többé valódi kegyesség, csak pusztá név lesz az, megfelelő érzület és életirány nélkül. Akkor az embernek cselekedetei nem lesznek többé erkölcsiek, elég ha törvényesek lesznek. És ha majd az ily szellemtől áthatott világ, a szellem és istenség hitével együtt elejtett és megtagadott isteni megjutalmazás és büntetés vagy megfizetés hitére, mint az észbeli kiskorúság szülöt-

tére, mint csak az együgyűség ijesztgetése és féken tartása végett okosan kigondolt üres agyrémre, szánó mosolylyal tekint vissza, vajjon nem kétségbeejtőbb lesz-e akkor az erkölcsiség állapota, mint a régi pogány görögöknél és rómaiaknál volt; kik közt az orkusz és tartarusz rémeitől való rettegés. úgy hisszük gyakorta utját állá, — mit a könnyen kijátszhatott államtörvény néha kevésbé teheti, — a bűnös emberi szenvedélyek vadkitörésének. — Tetszik-e ezen vallásos értelmi és erkölcsi állapot? Ennek hű előmunkásai, buzgó uttorói pedig azok, kik a tételes vallástól az elszakadást sürgetik. — S ha szinte tulzottnak tünik is fel e kép, de annak egyes vonásai már nagyon világosan mutatkoznak; és nem kívántatik prófétai lélek arra, hogy megjósoljuk, miszerint ilyen lesz a jövőendő ábrázata, ha a tételes vallás elvettetnék; mert a régibb és a naponkénti tapasztalat után biztosan következtethető, hogy az emberi ész, a materialisztikus irányzatú korszellem ellenében folytatott küzdelemben, erős támaszától a tételes vallástól megfosztva, egyedül önerejére szorítatva, nem fogja magát győzelmesen fentartani; hanem meghódolva s függetlenségét elvesztve, a korszellem teherhordójaként fog majd szerepelni.

5-ször. De a szívnyugalmára való tekintetből is szükség a tételes ker. vallás-dogmáihoz ragaszkodnunk; mert a hit, ha megháborítja is békés nyugalomban az embert az által, hogy bűnösnek és büntetendőnek nyilvánítja őt és ismerteti meg magát magával: de a szabadulásra is utat mutat. Ha erkölcsi indokból, folyvást figyelmezteti is az embert az élet végére, de kiveszi a halál fulánkját az által, hogy a halált úgy tünteti föl, mint a boldog örökélet kapuját. Ellenben az ész, a szívben nyugtalanságot, zavart, fájdalmat, rettegést támasztani igenis tud, de azokat eloszlatni nem képes.

* * *

Ám szakadjon el valaki a tételes ker. vallás hitelveitől, — önként értetik az egyháztól is, — alakítsa s változtassa meggyőződéseit úgy mint jónak véli, higye azt, mi neki tetszik, jogosan cselekszik, lelkiismerete dolga s azért senkitől kérdőre nem vonathatik. De ugyanazon emberi ész, melynek tekintélyére a tételes vallás dogmaiban megbotránkozók oly nagy sulyt szeretnek fektetni, ha nem volna még bennök teljesen elfogulva, ajánlhatná, sziveikre köthetné a zászlója alá kívánczóknak azt, hogy ne vessék ki birtokukból, éretlenség könyelműségével azt mi belbékjőknek s szívnyugalmuknak egyedüli hathatós eszköze; úgy másfelől azt is, hogy vigyázzon mindenki, nehogy oly meggyőződéseket ápoljon, oly hitelveket és nézeteket kövessen, melyektől talán félre is vezetettvén, a valódi erkölcsiség követelmányait teljesítetlen hagyja, vagy épen azokkal ellentétben tegye magát; mert ekkor már, a lelkiismeret belvilágából a külvilágba, a cselekedetek terére

lép ki; annál fogva tetteiért nem csak istennek, az erkölcsi világrend kormányzójának tartozik felelősséggel, hanem embertársainak is, mihelyt magaviselete bele ütközik azok érdekébe.

Tanácsos azért, hogy a hívő ne szakadjon el könyelmű meggondolatlansággal, valamely nem ismert csak képzelt jótékonyságu szabadság utáni vágy lázas hevében azon hitelvektől, melyek által eddigelé mintegy kézenfogva vezették, az erkölcsiség a kegyesség útján; ne vesse el mint elhasznált, elavult s becsöket vesztett tárgyakat, ne vesse el szemei elől azon könyveket, melyek hitbeni őseinek századokon át, nemzedékről nemzedékre mindig biztos fénynyel világító szövétnekül szolgáltak az erkölcsi élet-tengerén, hogy kikerülvén a bűnök szirtjeit, ki az emberi ész által támasztott, de lenyugtatni nem tudott kételyek s kedélyizgalmaknak, az ezekből fakadt elfásultságnak, önmagávali meghasonlásnak, kétségbeesésnek örvényeit, az istennel és önlelkiismeretével békében élhetés révpartjára eljuthasson. Talán korlátoztatás lesz ez, természeti jogának élvezésében? Talán kényszer, bilincs lesz ez reá nézve? ám legyen az; de vigasztaló hogy önmaga veti alá magát annak, azon hitben és reményben, hogy nemesb érdekeinek szolgál ezzel.

Mi azért ezen indokoktól vezetettve folyvást és őszintén ragaszkodunk a ker. vallás azon dogmáihoz, melyeknek kutfejűl a Jézus Krisztus tanításai, nyilatkozatai és kijelentése szolgálnak. Annál fogva ragaszkodunk mindazokhoz az új-szövetség név alatt egybegyűjtött evangyéliomi és apostoli iratokhoz, melyekben a Jézus Krisztusnak ama tanításai és nyilatkozatai be vannak foglalva; és ezen nevezett iratokat, az ó-szövetségiakkal együtt, melyekről az apostolok és a Jézus Krisztus maga is úgy nyilatkoztak, hogy azokban az isten igéje foglaltatik, istentől ihletetteknek tartjuk. Hiszszük, valljuk és tanítjuk a szent íróval (2. Tim. 3, 16, 17.) hogy „a teljes irát istentől ihletett, és hasznos a tanításra, feddésre, a megjobbításra, a fenyítékre, mely igazságban vagy, hogy tökéletes legyen az isten embere, minden jó cselekedetre felkészített.“ — Ezen iratokat részben ugyan az ó-szövetségiakat is, de amennyiben az ó-szövetségi kijelentés, az új-szövetségi által tökélyesbítettett, különösebben az új-szövetségiakat vallásos becsökre és jelentőségökre nézve, minden más könyveknél fenségesebbeknek, könyvek könyvének tartjuk s méltóknak ítéljük arra, hogy azok ne csak erkölcsi életünknek, de hitünknek is kánona legyenek.

És ezen általunk elismert kánont követve:

Hiszünk istenbe a világ okába.

Hiszünk a szentháromságba, az erkölcsi világ és emberek váltsága principiumába; ugymint.

hiszünk az atyába, mint nemesak teremtő és gondviselő istenbe, de egyszersmind az emberek erkölcsi tör-

vényadó-jába, megítélő birájába, mindenkinek cselekedeti szerint megfizetőjébe;

hiszünk a fiuba, az élet és világosság fejedelmébe, ki a bűneik által magukat istentől elszakasztott, isteni büntetés alá esett embereket megváltván, az istenhez visszavezette; azoknak az isten atyai szeretetét, bünbocsánattal és örök boldog étellel megajándékozó kegyelmét megszerezve, biztosította mindazoknak, kik ő hozzá élőhittel ragaszkodnak, vele szellemi közösségben élni törekeshetnek;

hiszünk a Szentlélekbe, a Jézus Krisztusban váltságot és kegyelmet nyert szentek egyesülésének létrehozójába, folyást elősegelőjébe, erősítőjébe;

hiszük, hogy e három az atya, fiu és szentlélek, személyesen létező erő és hatalom, egy élő örök isten.

Hiszük a halottak feltámadását, a hallatlanságot és örök boldog életet a halál után.

Hiszük, hogy a Jézus Krisztusban való hit-élesztésére, folyást előbbé és hathatósabbá tevésére, általa a Jézus Krisztussal szellemi közösségben élhetés, erkölcsi teljes átalakulás eszközésére, az isten ígéinek predikálása és a Jézus Krisztus által szerzett sákramentomoknak, a keresztségnek és urvacsorájának kiszolgáltatása üdvös és szükséges.

Ezek a mi hitelveink. Ezeket hiszük, valljuk és tanítjuk. És mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy ezen hitelveknek és a szentirat alapján ezek szellemében alkotandó hitnézeteknek vagy dogmáknak vallása, követése, nemcsak hogy zsihasztól nem hat a lelkekre, nem szül vallásos közönyösséget, hidegséget: de sőt inkább jótékony melegséget árasztva, elevenítőleg hat a szívekre, gerjeszti hathatosan, s emeli a vallásos buzgóságot. — Mert a ki hiszi azt, hogy ő bűnös és büntetésre méltó, s hogy isteni elnéző kegyelemre van szüksége, az óhajtott isteni kegyelem pedig megjelenvén, a Jézus Krisztusban, biztosítva van mindenki számára az igazi hit feltétele alatt, az bizonyosan nem fog kételkedni, habozni, késlekedni, hanem hálára lobbant érzésekkel sietni fog megragadni az ajánlkozó egyetlen egy mentő horgonyt; és benne az üdvkegyelmi isten iránti hála érzése, és az önjavára s boldogságára törekvés ösztöne együtt munkálva oda fognak hatni, hogy megjobbulván, valódi vallásos erkölcsi életet élni törekedjék.

(Folytatjuk.)

A magyar protestáns egyetem kérdéséhez.

II.

Reactionarius mozgalom és kiáltó anachronismus. Ballagi ur szerint, a protestáns egyetem felállítása érdekében megindult törekvés és tanácskozás! Igenis ha oly fogalmat alkotunk magunknak a protestáns egyetemről, mint annak célját B. ur meghatározta, miszerint a szellemlet magas-

latain káték szerint fogják mérlegelni a tudomány embereit. De hány meg hány protestáns jellemű egyetemet ismer B. ur a külföldön, — s vajjon azokban a tanárok alkalmazásánál és működésénél, a Luther kátéja vagy a heidelbergi katechismus a főfő és egyedüli mérvadó? vajjon nem azt mutatja-e a tapasztalás hogy a protestáns jellem és szellem mellett, a tudomány önállósága mindig fenállhat és biztosítva van? Sőt én legalább a magam részéről, a tudomány függetlenségét ép annyira veszélyeztetve látom, ha az állam veszi teljes rendelkezése alá egész mérvben a tanügyet, és annak mindenható hatalma intézkedik egyedül az oktatás mezején: mintha pusztán a felekezetek bírnák csak azt s az állam semmi intéző befolyást, ellenőrzési felügyeletet nem gyakorolna az egész nevelésügyre vonatkozólag. Azt sem szabad felednünk, hogy a különböző vallásfelekezetek, nem mindegy forma viszonyban vannak a tudomány és iskolaügyhöz. Mert amint Révész Imre a magyarországi protestáns gymnasiumok államjogi viszonyai fejtegetése közben kiemelte „A nazarénusoknak és izráelitáknak pl. mint hitfelekezetnek, legkisebb szükségök sines humanistikus gymnasiumra, míg a protestáns hitfelekezet, már csak a lelkipásztori pályára lépendők s általában a reá nézve rendkívüli fontosságú ige és annak hirdetése érdekében sem nélkülözheti ezt. Magáról a római katolikus hitfelekezetről is, ha akár valóban tiszteli és féli, akár csak eltüri a csalhatatlan pápát és annak syllabusait; lehetetlen azt állítani, hogy épen oly viszonyban legyen a tudományhoz, a tanítás szabadságához és az iskolaügyhöz, mint a vallás dolgában semmiféle emberi csalhatatlanságot el nem fogadó s a szabad vizsgálódás és véghetetlen tökélyesbülés elvét s jogát valló és gyakorló protestántizmus.“

Nem fogadhatom el ennél fogva azon okoskodást, mely a nagyváradi jogakademia fakultássá emeltetése alkalmából tartott ünnepélyen is hangoztatva lőn,*) hogy „Az egyházi oktatás célja, természetesen meg szabja azon határt, meddig az oktatás joga terjed; amíg a tanítás szükségkép össze van forrva a vallás-erkölcsi oktatással, azon határvonalig minden vallásfelekezet egyaránt gyakorolhatja a jus docendi szabadságát, ahol azonban már a szoros értelemben vett tudományos szakoktatás kezdődik, melynek a felekezeti dogmáktól függetlennek kell lenni, ott már a tanítási jog gyakorlata céltalanná válik az egyházakra nézve.“ — Igaz ugyan, hogy ez állításnak mindjárt utána tétetik: „Kétségtelen azonban, hogyha az egyes vallásfelekezetek a tudományos szakoktatás terén is akarnak áldozatokat hozni és ezt a tudomány követelményeinek megfelelően teszik, az államnak ha jogában van is, semmiesetre sem áll érdekében azt meggátolni. . . . — A kedvező idő jelének kell tekintennünk azon elismerést érdemlő tényre, hogy egy vallásfelekezet főpapjai, jogtanodáikat tetemes anyagi áldozattal a kor kívánalmainak megfelelő módon szervezték. — A hazafias és áldozatkész egri és pécsi főpapok buzdító példáján kívül ilyen a protestáns egyetem üdvös eszméje, mely az erők szétforgácsolását megszünteti, s az anyagi és szellemi tőkék egyesítése által a tudományos haladást nagyban elősegíti.“

A tudományos szakoktatás sem lehet közömbös és nem mondható céltalannak főleg a protestáns egyházra nézve, — amint majd e tételre más cikkben még részletesebben visszatérek, sőt a protestáns egyetem létrehozására megindult törekvést oly mozgalomnak, oly actionak tartom, mely valódi tevékenységgel akarja megoldani a feladatot, melyet a haza és nemzet az egyetemes protestáns egyháztól megvár és követel: hogy erőit

*) Nagyvárad társadalmi és közgazdászati napilap 1874. 279 sz.

egyesítve állítson oly hatalmas organumot elő a tudomány és műveltség terjesztésében, miszerint segítségére jöjjön a nemzet ebbeli törekvésének; akkor volna ez a törekvés reakciónak jogosan nevezhető, ha a felvilágosodás, józan haladás, lelkiismereti szabadság nagyszerű elveinek életbeléptetése ellen törne és munkálkodnék; s az anachronismus helyett inkább nevezzük azt az idők jelei megértésének, nem kortévesztésnek; sőt inkább a korszellem és irányából kifolyólag, a prot. egyház és magyar nemzetiség jól felfogott érdeke követelményének!

De azt mondja továbbá Ballagi ur, „ha létre jöhetne is mai viszonyaink közt a protestáns egyetem, az nem volna más, mint közvetlenül az egyetemi czimnek parodiája, a tudománynak lealacsonyítása, közvetve pedig az ultramontanokhoz intézett hatalmas felhívás“ stb. A szabadságnak annyira barátja vagyok, hogy ha az ultramontán törekvéseknek sikerülne, egy egyetem létrehozatala, egyáltalában nem félttem az ellenében sem a protestantismus, sem a magyar nemzetiség életét, ha mellette állami és protestáns egyetemek is működnek. — Győzzön a mi jobb! — Meg van a tudomány azon fölséges sajátsága, hogy csak a tiszta és szabad légkörben van valódi élete, átható színezete, megragadó ereje és hatálya; mihelyt e főtenyező hiányzik, a lerakódások megszintelenítik, átható ereje és mélysége elenyészett, a tiszta folyam süppedékes zátonnyá változik át, mely nem vonz már többé, sőt eltaszit és elriaszt, — a melyből menekülni óhajt az igazi tudománybuvár. E szabad és nyílt légkört a protestáns egyház, a tudományoknak mindig megadta és biztosította, s ápolása alatt hatalmasan is tenyészett a tudomány élőfája, a mint a tapasztalás igazolja. — Nem lehet tehát jogosan és igazságosan, a nélkül hogy a tapasztalati élet meg ne czáfolná, egymás mellé helyezni a protestáns és ultramontan egyetem jelentőségét, hivatását és rendeltetését.

Annak pedig főokát, hogy B. ur a protestáns egyetemnek annyira nem barátja, abban kell keresnünk mert szerinte a válaszfalak, melyek eddig az egy haza polgárait egymástól elkülönítették már ledöntendők, s a protestáns szellemnek a szorosán vett egyházi dolgok körül történő eljárásokat kivéve, többé nem szabad testületi elzárkozottságában maradnia. Mert ugymond, ha van a protestantismusban, a tudományt oly irányba terelő szellem, mely az emberiség socialis céljaihoz közelebb elvezet — s szerinte van — ekkor ne zárkozzék el külön intézetbe, mi az értelem és akarat ama cél felé való irányzását szűk körre szorítaná; hanem lépjen ki a közélet terére, és hason ott, a hol azelőtt nem volt alkalom, ama szellem nyilatkozatait hallani és működése hatását tapasztalni.

Ezen sajátságos óhajlás, az én véleményem szerint, bizonyos ellenmondást és vádat is látszik magában foglalni. Vallani azt, hogy a protestantismusnak van culturalis missiója, s van abban oly szellem, mely a tudományos műveltség fejlődésére hat s mégis azt kívánni, hogy a protestáns szellem többé testületi elzárkozottságában ne maradjon? . . . Miként s hol nyilatkozzék tehát? Lépjen ki a közélet terére? Talán eddig hozzá férhetlenek voltak tanintézetei, s elnyomni sietett minden haladást? a tudományos törekvéseket és szabad vizsgálódást száműzte köréből és intézeteiből? . . .

Hogy a protestáns szellem eddig mint tényező szerepelt a műveltségben, tudományban s nemzeti jólétben*) azt úgy hi-

*) A magyar protestáns egyet. 1874. évi közgyűlésén is határozottan kifejeztetett, „hogy ahol a legerősebb protestantismus van kifejlődve, ott a nép jólétben él, s valódi komoly becsületességü. — Feltűnő, hogy protes-

szem a protestantismus eddigi lényegéből és mivoltából lehet megfejteni és kimagyarázni. A protestantismusnak legfőbb elvei pedig, melyek valódi lényegét alkotják: a bibliai keresztyénységhez, a szentirat alapján követelt lelkiismereti szabadság és vizsgálódáshoz való tántoríthatlan hűség, s a valódi keresztyéni szigorú és komoly erkölcsi élet. — S úgy vagyok meggyőződve, hogy ha a protestantismus ezen elveit föladná, s azoknak szigorú keresztülvitelét nem érvényesítené, — s az eszközöket, melyekkel eddig hatott és működött, — melyek között legelső helyen épen az iskolák állottak, rendelkezése alul kibocsátja vagy azokról lemond, majd az eredmény sem lesz oly biztos és kétségtelen nem is lesz az többé valódi protestantismus; — a miből az is következik, hogy folytassa tovább a már rendelkezése alatt álló műveltségi tényezőkkel működését és hatását, azaz legyen ápolója az iskoláknak s azok által a tudománynak.

Az emberiség haladását és tökélyesbülését igen sok tényezőnek kölcsönös hatása segíti elő és biztosítja; az állami intézkedéseket nem lehet e téren egyedül kielégítőnek tartani. Egyetlen tekintet az emberiség művelődési történetére kétségtelenül meggyőz, hogy az egyház általában a vallás mily hatalmas tényező volt a népek és nemzetek sorsára, azok fejlődési viszonyaira s annak intéző befolyását még ezentul sem nélkülözheti az emberiség; mert azon elmélet, melyet századunk különben egyik legnagyobb gondolkozó theologiaa Rothe Richárd fölláttatott, hogy az egyháznak majd egykor az államba kell beolvadni: a jövőről alkotott szép álmokhoz és reményekhez tartozik, s az ő álláspontjából s felfogásából mérlegelve az akkori viszonyokat és helyzetet, inkább a valódi keresztyénség diadalának lenne tekinthető azon szép és boldog korszak, a melyről pedig még a valóságban oly messze áll az emberiség. — Tegye meg az állam a magáét, örködjék híven, de más tényezők szabadságát és befolyását se korlátozza sőt inkább segítse elő azokat.

És különösen a magyarországi protestáns egyház multjához lenne hűtelen, ha közös erővel nem építene fel egy világító tornyot, mely jótékony sugarait árasztja szét e hazában; megtagadja önmagát, ha a műveltség és tudomány terjesztésének zászlóját, melyet oly magasan lobogtatott kiragadni engedi; az apró lámpafények csak kis tért világolhatnak be, míg egy protestáns egyetem őrtornya leend a magyar nemzetségnek, igaz hazafiságnak és egyenes jelleműségnek.

De azon nagy nehézség is előáll a prot. lap szerkesztője szerint, hogy honnan vesszük a férfiakat, kik a tudomány méltóságát elárulva, azt a káté szolgálatába vinni hajlandók volnának? honnan vesszük azokat ma, midőn a confessióra nem tekintő állam a köztünk létezett tudományos erőket sorra elszedte? Annak csak örülnünk kell, hogy tudományos férfaink közül többen iskoláinkból, oly állami fötanodába hivattak el működésre, melyből azelőtt már a vallás egy maga kizárta embereinket, hiába volt meg a képesség és tudomány. — Oly férfiakra nekünk semmi szükségünk, kik a tudomány méltósága elárulásának nagy bűnén szegődnének hozzánk; találkoznak még olyanok, kik a protestáns szellemet és önálló tudományos vizsgálódást szép öszhangzásba tudják hozni és nem szégyenlik a Krisztus evangyéliomát, az élő Istent vallani legtudományosabb foglalkozásuk közepette is.

Tóth Sámuel.

(Folytatás következik.)

táns országok azok, melyek legnagyobb mérvben terjednek s legjobb helyzetben vannak.“

I R O D A L O M.

I.

Magyar protestáns egyh. s isk. Figyelmező.

Szerkeszti és kiadja Révész Imre. V-dik évf. XII. Füzet, 1874. december.

Ismét egy nagy becsű füzettel szaporodott a magyar prot. komoly irodalom. Az egyháztörténelem hazánkban a „Figyelmező” folyó iratot, melynek Istennek legyen hála! már öt kötete lett közkinccsé, úgy fogja feltüntetni, mint egyik oszlopszerű tényezőt a magyar ev. protestáns egyház, hite, tudomány tisztasága, tanügye, létjoga, önkormányzata védelmében. E folyóirat volt öt éven át az a hatalmas paizs, mely felfogta a több rendbeli kemény támadások éles nyilait; az a világító torony, mely a vészterhes felleg s viharokozta borulatok közepett tisztán fényelt s a tájékozatlanság homályában kalauzul szolgált; az a szó, mely nem szünt meg predikálni a ker. igazságot hangsúlyozva a megmozdíthatlan sarkelveket s vigasztaló és bátorító szellemet fuválni a szivekbe és lelkekbe. — Bátran mondhatjuk, hogy a Figyelmező rendületlen szerkesztője a jobb lelkek s a magyar prot. egyház hálájára méltó.

Jelen füzet oroszán részét teszi Révész Imrének „A magyarországi protestáns egyetéről” előállított alapos tanulmánya, mely 8 végső fejezetben itt ér véget. Senki eddigelé ily behatólag nem mutatta fel a m. o. prot. egylet lényegét, mivel azt, e cikk sorozat valódi szellemi tükör, mely minden irányonását napfény világosan előtünteti amaz egyletnek. A ki tanulmányt jó lelkiismerettel átbuvarolja, s van benne az egyházért és Krisztusért égő szív, lehetlen, hogy vissza ne rendüljön azon egylettől, mely nagyobb vést hozhat egyházunk szétbomlasztására, mint hozott volt Mélius korában Dávid Ferencz unitarismusa. Be van e cikk sorozatban igazolva, még pedig a szónokló tagok saját szavai idézetnek, hogy pesti prot. egylet modern nézlete a külföld tulzótól kölcsönzött zagyva kép az alaposság és szigoru tudományosság árnya nélkül; továbbá, hogy hivatalos nyilatkozataiban az egylet elveté a keresztyén isten fogalmat, a csodának lényegét; eldobta az isteni kijelentést s az ihletést, — el a biblia Krisztusát, — el a közöshitet s helyébe végzetessé vallható hitközönyt hinteget; az egyház és szabadság egymáshoz viszonyával tisztában nincs stb. Kifejezi a tudós cikkiró a teendők főbbjeit, mivel „a magyar prot. egyház megvárja, hogy minden ember megtegye kötelességét” s világi embereink is keljenek védelmére a szorongatott anyának: az anyaszentegyháznak.

Azt hiszem nem egy-két hívő kebel óhaját fejezem ki, midőn a béke, egyetértés s a magyar prot. Sion jóléte érdekében azon kívánalomnak adok kifejezést: vajha a prot. egylet vezetői megszüntetnék e egyletet! Ez esetben vetne mindkét küzdő fél fátylat a multra. Vannak elég magasztos és szükséges célok, melyek kívánják az összes tagok erejét. Az egylet megszüntetése után történjenek új alakulatok: egy magyar biblia terjesztő társulat, külön bel, és külön kül missziói társaság stb. alakítására forrna össze a hívők összege, lelkészek, világiak, hölgyek és gyermekek, kiki a maga módja és tehetsége szerint. — Ily evangéliom ellenes elvű — ha ugyan nem elvtelen — egylet iránt az ki egyházát, vallását, multját hön szereti, lelkesedni nem tudhat; kiadni szándékba vett bibliáját is a hívő bizalommal aligha fogadhatja, képtelenség levén biblia ellenes elvűek kezéből aggály nélkül fogadni azt. Az a

helyes: a ki kezdé a vizály tüzet gyujtani, kezdje az oltani: ide áldozat és önerő kell; mutassák meg, hogy mikor az összes egyház érdeke kívánja, tudják és képesek azt nyujtani.

A Figyelmező jelenlegi füzetének második czikke Sáf-rány Péter tollából ismerteti az angol löporos összeesküvés történetét; azután Czelder Márton emeli fel jóakaratu tollát főleg lelkészeink jobban díjaztatásának ügyét hozván korszerűleg szőnyegre, felmutatja a nagybányai egyházmegyének szép kezdeményét; Márk Ferencz a skót vasárnapot írja le: Edinburgban mint ment szívbe, vérbe, és életbe ez evangéliom s mint szenteli az meg a családot, az egyéneket s magát az időt s a közéletet; családi egyházi élet ott található, hol valódi és örök hitelvek irányozzák a gondolatokat és érzelmeket. — Végül Rimler Károly n.-várad ev. lelkész ismerteti Ebrard A. H. J. apologetikáját, melyben a keresztyénség örök igazság tartalma van kiderítve s a naturalismus mind 4 alakja, a pantheisticus bölcsészeti rendszerek is megbírálva és szétbontva a tudomány hatalmas élével. Kifejezi bíráló ezen korszerű mű magyar nyelve fordításának szükséges voltát; ki azt, mily szolgálatot tennének középtanodai tanáraink is, ha ily szellemben tanítanak. Ha van jó könyv, mely a leggondosabb és buzgóbb tanulmányozást megérdemli, ez olyan, egy ily jó mű több hasznót tesz a lelkek szent ügyében. mint száz más, csak kételyt szülő elme termény: nekünk nem romboló, de építő egyházi irodalomra van szükségünk; eláraszthatnak bennünk akár egész prot. könyvtárral, minket meg nem ment, mint nem menté meg a régi Alexandriát óriás könyvtára. Végül felhívja bíráló eszméltre mindkét hitvallásu prot. egyházunkat a prot. egylet duló nihilismusa ellen. Mi felebb magát az egyletet kértük fel, s ismételjük a kérelmet: oszlassa fel magát, ez leszen működésének koronája s valódi áldásos történeti cselekvénye.

Talán jó jelnek vehetni azon rejtélyes tüneményt is, melynek minden előleges jelentés nélkül történetét sokféleképp lehet különben magyarázni, hogy hivatalos közlönye be sem várva az év végét, elveté a „reform” czimet, a szerényebb „szemle” nevet vevén fel. Igen könnyen bevehető az egylet czimébe egy új szó, ez: könyvkiadó, s ezzel mássá alakulhat át, s ha ekkor szerencsés elveket tűz ki a könyvkiadás vezetésében, azt nézvé, mire van nekünk égő szükségünk, a mi építsen: akkor áldott működés terére léphet át; de ha tovább is Baur féle, tübingai elvű könyveket bocsát ki, lehet, hogy oda kényszerítendi a hit- és egyház-hiv barátokat, hogy ezek új evangéliomi könyvtár alapítása után nézzenek, tehát megint erő szétforgácsolást, megoszlást idézend elő.

Ne rójjon meg minket senki, ha aggódunk, imé mostanában is a belgiumi rationalisták társasága a lefolyt karácson ünnepén Brüsszelben oly összejevetelt tartott (congressust), melyen a nyilt forradalom hangoztatott, s mig a hívő lelkek csendes serege ünneplé a megváltó születését: e rationalisták bántalom és gyűlölettel illették magát a keresztyénséget. *) A

*) A szabadgondolkodók brüsseli congressusa 1874 decz. 25-és 26. következő vita pontokat tűzött ki: a) szervezendő-e egy szövetség Belgium minden rationalista társasága közt; b) dolgozandó-e erkölcsi törvény a szabadgondolkodók használatára? c) mik e pillanatban a terjeszkedésre szolgáló eszközök? d) Isten eszméje vajjon erkölcsi eszme-e? e) az emberi erkölcsiség haladása vajjon csak is valamely vallás lelkészeinek gyámsága alatt munkálható-e? f) Nem lehet-e biztosítani a közoktatás erkölcsiségét a feltétlen lelkiismeret szabadság uralma alatt? g) az atheismus (istentagadás)-é az a cél, melyre a szabadgondolkodóknak törekedni kell! — Imé hová tévedhetnek a ragyogó elmék is, ha elszakadnak a Krisztustól, s az ő „dicsőséges erejétől?” (Kol. 1, 11.)

mi aggodásunk szeretetből származik, mert féltjük a drága kincsét, mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy a hol nagy hideg van, ott épen az ellenkezőt, a meleget kell terjeszteni, a valódi élet meleg pedig csak az örök erejű evangéliomból jó, nem pedig a pusztá rideg észből és észelvekből a vallás mezején.

A m m o n e mély jelentőségű mondatával (lásd Figyel, deczemberi füzet 595. l.) „a vétkes indifferentismus a lelket lealacsonyítja s eltávolítja az igazság alapos megismerésétől, magát az erkölcsi jellemet szét rombolja, vétkekre nyit utat s az embert életében, halálában boldogtalanná teszi,“ — zárjuk be ismertető sorainkat, vajha a közönyösség dermesztő fagya leolvadna a nagy többség szívéből s a tett hevét azzal is igazolná, hogy a Figyelmező fentartására minél számosabban tömörüljenek. A rideg rationalismus dulásai közepett szokták volt a nagy bölcselő Kantra a „gondviselés embere“ jelzőt alkalmazni: a mai sodró áramlatok közepett a gondviselés egyik áldásának tekinthető Révész Imre felette fontos folyóiratának élete s pályájának tovább folytatása.

B. F.

II.

Elemi tanügyi állapota Kiss Józseftől.

Beküldetett „a szabolcsmegyei és hajdukerületi népiskolák 1873. évi tanügyi állapotáról szóló elnöki jelentés és a nevezett tankerületek 1873. évi közoktatási állapotának táblás kimutatása, — írta Kiss József kir. tanfelügyelő.

A 10 részből álló elnöki jelentés a szabolcsmegyei iskolatanács elé terjesztett s mint ilyen a hajdukerület tanügyéről kivonatilag, csak összehasonlítás czéljából szól. Első részében a népiskolák részletes statisztikai kimutatását adja, 2-ikben az iskolák anyagi és szellemi állapotát jelzi, 3-ikben a tanítók és tantermek hiányát mutatja ki, 4-ikben a tankötelesek, iparos tanoncok, segédek és fegyenczek tanítása ügyében tett eljárásról, 5-ikben a felnőttek oktatásáról szól, 6-ikben a tanítók ismétlődő iskolásokért díjazását tünteti fel, 7-ikben a tanító egyleteket számlálja el s a tanítókat létszám, életkor, hivataloskodás és fizetés szerint osztályozza, 8-ikben a vagyontalan árva és szegény gyermekek iskoláztatása ügyében tett tanfelügyelői intézkedésről szól, 9-ikben a faiskolákat s végre a 10-dik részben a haladás mellett a hiányokat mutatja ki a közoktatási törvény szempontjából.

A táblás kimutatás részletes áttekintést ad a tankerület 1873. évi közoktatás ügyéről, különösen az 1869. 1871 és 1873. évekről összeállított s az egyes rovatok főösszegeit feltüntető táblázat jelzi az öröndetes haladást, melyet a tankerület 5 évi időköz alatt tanügyi tekintetben tett. E nagymérvű haladás, mely a következő adatokból is kitűnik, hogy nevezetesen: Szabolcsmegyében 1869-ben 285 iskolában 321 tanító s 18,604 tanuló, míg 1873-ban 409 iskola, 428 tanító és 23,686 tanuló volt a tanköteles gyermekek számának apadása mellett is, igen kedves tudomásul szolgál nekünk, jól tudván, hogy a tankerület hasonlíthatatlan nagyobb része magyar s túlnyomó többsége protestáns.

De épen magyar és protestáns s ezek mellett különösen emberiségi szempontpól igen helyesnek tartjuk a tanfelügyelő kimutatását a tankötelezettek nagy halandóságáról, 9099-et mutatván ki, mint a mennyivel a tankötelezettek száma 5 év alatt fogyott, — mi által e nagy bajra az összes polgárság, megyei és községi előljárók figyelme bizonyára fel lett hiva.

A táblás kimutatás két rovatára van azondan némi megjegyzésünk. Az egyik az, hogy az 1869 és 71-ik évekről szóló kimutatásban az iskolabajárók nyelvre nézve mindnyájan magyarok, míg a 73-ik évicen 1.155 tót, 139 pedig orosz nyelvűnek van írva. — A másik a tanítók képesítettségére vonatkozik. Szabolcsmegyében ugyanis 69-ben 321 tanító közül 200, 73-ban 428 közül 303 képesített volt, holott a Hajdukerületben 69-ben 58 közül 54, — 73-ban pedig 70 közül csak 49 volt képesítve. — Annak okát, hogy nevezetesen miért fogy a tankerület egyik felében a képesített tanítók száma akkor, midőn a másikban nő, a jelentésben nem találjuk. De meg arról sem nyerünk felvilágosítást, hogy miképen vannak azok a tanítók képesítve, tanítói oklevél alapján, egyházi főhatóságtól, tanfelügyelői uton vagy pótanfolyamok által? — Ezek pedig nem csekély fontosságú statisztikai adatok lettek volna.

Eltekintve egyébiránt ettől, a munkálat nagy gondnal és szakértelemmel van összeállítva. Kiss József kir. tanfelügyelő iránt hálára vagyunk kötelezve e kimerítő és sok fáradságot igénylő kimutatás elkészítéséért s különösen akkor, ha az egyes községek és egyházak áldozatkészsége mellett, ama fentebb jelzett s teljes örömmre okot szolgáltató közoktatási haladást az ő buzgó és lelkes fáradozásainak, — mi különben igen természetes dolog, — tulajdonítjuk.

A tanítók hiánya e jelentésből láthatólag Szabolcsmegyében és Hajdukerületben is, mint általában igen nagy s folyvást nagyobb mérvben érezhető akadály a közoktatás ügyünknek. Csak a helyi hitv. iskolákba szükséges volna még Szabolcsmegyében 44, a Hajdukerületben 40 tanító. — Ha felgondoljuk, hogy más, még ennyire sem rendezett tankerületekben mennyi kellene s akkor hitfelekezeti tanítóképezdék népességét, mely néhány év óta folyvást alább-alább száll, megtekintjük: lehetetlen be nem látnunk elodázhatlan szükségét gyors és beható intézkedésnek e tekintetben. — Az állami tanítóképezdék nem segíthetnek rajtunk, — növendékeinek száma nem igen haladja a mi intézetünkét sem, — a közoktatási törvény megalkotása által létrehozott ügybuzgalom már már lankadni kezd, külterjileg még csak mutatunk fel eredményt, de intensive nagyon lassan, vagy alig építünk.

K. L.

S Z E M L E.

a) Belföld.

K e g y e l e t o s z l o p a.

I.

Szondi József lelkész emlékezete (1790 – 1874).

Nemcsak azok, kik lánglelkők fénylobogásával korukat, sokszor a messze jövőket is átvilágítják, — nemcsak azok, kik, mint nagy eszmék, világos átalakító elvek, vagy harcok apostolai, vagy hősei magasodnak ki: érdemlik még az emberiség háláját s az utókor kegyeletes emlegetését.

E lánglelkek, apostolok, vagy hősök csak századok szülöttei s ritka tünemények, mint a természetben, az egészét átrázó nagyobbszerű villanyáramlatok.

A társadalmat, az emberiség egyetemét egyes mozgó párányainak folytonosan összeható tevékeny munkássága tartja fenn; s fokozza magasabb tökélyre fejlődési processusában; — és a ki hivatásának megfelelt, s a helyet, melyet a társadalomban az emberiség egyetemében elfoglalt, becsülettel töltötte be:

szinte az emberiség hálijára tette magát méltóvá s el nem enyésző nyomot hagy maga után.

Egy volt e hivatásukhoz méltó, de zajtalanul működő, s épen azért alig észrevett férfiak közül: néh. Szondi József a t. burai ref. egyház lelkésze.

Született Mező-Turon; tanulását kezdte a m.-turi gymnasiumban; folytatta s bevégezte a debreczeni főiskolában; hol akadémiai tanulmányai végezte után, köztanítóságra alkalmaztatott; — onnan a f.-gyarmati iskola igazgatójának hivatott meg; három év mulva tudományos tovább-képzése végett meglátogatá a bécsi egyetemet, a külföldi egyetemekről kimennetel az akkori viszonyok közt zárva lévén. Haza jövén, előbb magán-nevelő, majd m.-turi segéd- később karczagi ideiglenes-1822-ben pedig t.-burai rendes lelkész lön.

Itt nyílt meg a többoldalulag kiképzett ifju munkásságának a kicsiny ugyan, de nem meddő tér, melyen, mint igazi mintaképe a puritán jellegű, fájdalom! mindinkább ritkuló magyar ref. lelképásztornak, becsültetve, szerettetve, több mint egy félszázadon keresztül áldás-duzzsan működött, ugy vezetve s kormányozva az egyházat, hogy abban félszázad alatt bajnak, vagy viszálynak, még csak árnyéka sem mutatkozott; — és atyja lön a szó teljes értelmében a gyülekezetnek; nestora a heves n.-kunsági egyházmegyének; tiszteletes nestora a tiszántuli ref. egyházkerület egyetemes papságának.

A heves- n.-kunsági egyházmegye, mult év julius hó 8-án tartott közgyűlésében, a testben már roskadt, de lélekben mindig ifju lelképásztornak, félszázados papsága emlékére. jegyzőkönyvileg szavazott elismerést s hódolatot; ekként jutalmazva s tüntetve ki a derék egyház szolgát, kereszttekkel, rendjelekkel, — mint végzésében kifejezé — földiszíteni hatalmában nem állván, arra egyházi téren szükség épen nem is lévén — hozzá s önmagához is méltóan.

Az egyházmegye által nyújtott e babérkoszoru fájdalom! csak gyászravatalára tétetett le a kitüntetett lelképásztornak; mult év aug. 3-kán kialudt a munkás élet, s sirba szállott a „jó Szondi“ élte 84-ik, papsága 52-ik, boldog házasságának ugyan- csak 52-dik évében.

Gyermekek nem siratták; — de gyermeki kegyelet könyeivel áztatta meg koporsóját egész gyülekezete, a számos rokonság, a vidéki papság, s az egyházmegye képviselte.

Még egyszer adott a t. burai ref. gyülekezet egyenesen megható kifejezést kegyeletének, midőn mult év október 25-kén a boldogult sirdombján egyszerű gyászszertartással felállított a diszes emlékkő, melyet hamvai fölé bánatos özvegye Bonyhai Zsuzsanna emeltetett.

Tisztes öregekké öszültek, kik, mint még gyermekek, ismerték meg először az elhunytat; — most fiaik, s unokáikkal együtt rakták le sirkövére a gyászkoszorukat; — a körülte álló három generáció szentelte fel könyeivel a hideg márványkövet.

Egyik őselőde a boldogultnak, „a jó Szondi“ a drégeli hős, vérével írta föl a nemzeti történelem lapjára nevét; — e Szondi, a nagy hős egyik dédunokája, két század multával, igazi puritán jellege által hagyott fenn el nem enyésző emléket, ki kicsiny fénytelen körben, hivatásához épen oly méltó, épen olyan „jó Szondi“ volt.

Tiszavölgyi.

II.

Pap István emléke.

Vári Szabó Sámuel tiszai földvári ref. lelkész, mint hálás tanítvány, lelkes felhívást bocsátott szét, melyben indítványozza, hogy az 1864-ben elhunyt nagy érdemű vámosi ref. predikátornak Pap Istvánnak — jelenlegi dunántuli ref. püspök Pap Gábor atyjának, — sirdombjára emlékkő, s ha lehet, szellemi emlék is állíttassék a megboldogultnak nevét viselő. Pap István nevét irodalmilag halhatlanítja „a vallási egyesülés ideája“ és a „heidelbergi káté“ széles körben használt magyarázata. — A magas képzettségű puritán lelkész megérdemli a kegyeletet az utódoktól. A nemes keblű adakozók felhivatnak buzgósági filléreiket Nt. Csönka Ferencz ref. lelkész és esperes urhoz — ki az elhunytnak veje, — Szent-Gálra (Veszprém m.) eljuttatni; az adakozók nevei külön füzetben tételnek közé.

Debreczenben a tanárok között már köröztetik az aláírási iv.

Debreczeni protestáns nőnevelde.

„A debreczeni helv. hitv. egyház nyolcz osztályu nőneveldeje“ nagy áldozattal felállítva, a kezdet nehézségein átküzdve jelen tanévtől kezdve a legszebb remények közt folytatja pályáját egy valódi szakavatott igazgató tanár Dóczy Gedeon vezetésével, kit e tanév elején volt szerencsés az egyház egyhangulag elválasztani. Az egész tanintézet 4 elemi és 4 felső tanosztályból áll, tehát 8 évre van berendezve. A helyiség, udvar, kert, a város legteresebb és kedvesebb benyomásu épületeinek egyike, az egyház tulajdona. A tantermek világosak s czélszerűleg rendezvők be és szerelvők fel, az alkalmazott tanerők kitűnők, van külön tornaterem is. A látogató minden résznél kelemesen lepetik meg; az alsó 4 osztály Hajdu István tanár gondos és műértő hatása alatt mintaszerű iskolát képez. A felső osztályokban is, mindenütt hasonló haladást, elevenséget, csint, munkakedvet szemlélhetni; magának az igazgatónak élet-eleme, mondhatni szenvedélye a nőnevelés, segélyére van hasonló miveltségű neje: a gépies, lélekölő idomításnak nincs semmi nyoma, az emlékfárasztó tanítás számüzve, az értelem és érzelem nyer itt kiváló kimiveltetést, a fogalmazási képesség nagyban fejtetik.

A szülők bizalommal bocsáthatják ide élőkincseiket, a legjobb nevelési elvek mellett tiszta magyar nemzeti szellemi át az intézetet s vezetőit, a vallásosság égi erejének fejlesztésére pedig kiváló és finom gond van fordítva, a mint kell is. A növendékek száma — vidékről is van néhány — még nem éri el a százat, de első évre elég szép szám, — Az egyház ez intézet létésítésénél nem csak magasztos kötetmet teljesített, de dicső emlékoszlopot is emelt magának. Fényes jövőt kívánunk e szép iskolának! Csakis ha a magyar prot. Sion kellőleg gondoskodik leányainak gyöngéd és vallásos növeltetéséről, remélhető hogy a „jobb részt választó“ Máriák hiányozni nem fognak tőle. Az a hon, nemzet és egyház mondható valódi gazdagnak, melynek mivel hazafias, és vallásos keblű hölgyei vannak minél számosabban.

A ki e leányneveldeéről bővebb és részletesebb értesülést akar szerezni, helyben mint vidéken, torduljon az igazgatóhoz, a ki megküldendi neki az intézet részletes tervrajzát és tantervét, mely nyomtatásban is megjelent.

Debreczeni kollégium. E tanintézet felsőbb tanulóinak létszáma az 1874¹/₅-dik tanév első felében így áll: a) jogtanulók 1-ső évesek 40,- 2-dik évesek 30,- 3-dik évesek 23, rendkívüli hallgató 1, magántanuló 13, összesen 107; a tavalyi tanév elején volt összesen 84, szaporulat 23; — b) hittanulók 1-ső évesek 24,- 2-dik évesek 16,- 3-dik évesek 18,- 4-dik évesek 20,- pályavégzettek 22, összesen 100. Tavaly a tanév végén volt a végzettekkel együtt 87, növekedés 13. — Jelenleg az akadémiai mindkét szaku tanhallgatók száma 207, tavaly az év végén volt 171.

A lefolyt karácsoni szent ünnepre igehirdető követekül (legatus) 168 egyházba 172 tanuló bocsáttatott ki (néhány egyházba két követ is megy), még pedig hitész (theologus) 94 (ezek közül 18 végzett), jótéteményes jogász 26, — a közép tanoda két felső osztályából 38, — tanító-képezdész 14.

Debreczeni ref. egyház. A helv. hitv. debreczeni egyházban a lefolyt év alatt születettek száma 1433, meghaltaké 1203, szaporulat 230. Házaspár 345. — Az egyház tanács legközelebbi határozata folytán folytán minden új év napján a szószékből fel fog olvastatni, az előző évben egyházi célra adakozottak névsora; az idén léptetett először gyakorlatba, ez új szokás, főindoka: a hálás emlékezetnek nyílt kifejezést adni azok irányában, kiknek egyháziasságuk tetteiben is nyilvánult. A múlt évi pénzbeli adomány 3272 frt 80 kr-ra megy.

Az egyháztanács rendeletére össze íratott 1827-től kezdve jelen évig azoknak neve, kik az urvacsorához bor adományal járultak s a jegyzői irodában bárki által megtekinthető. Minthogy minden évben 10-szer osztatik urvacora gyülekezetünkben, kitűnt hogy az utóbbi 48 év alatt e célra 480 adakozás történt. Az 1827-ik évben bort ajándékoztak: Ördög István, Veresmarti Dániel, Komáromi Mihályné, Király Mihályné, Csapó Jánosné, Orbán Istvánné, Varga Mihály, Kovács István, Pircsi Mihályné, Kovács András. — Igen sokan rendszeresen előjönnek ismételt az adakozók közt; 1840-ben fel van jegyezve: esküdt nemzetes Jenei József adott bort új kenyérre, ugyanez alkalommal terítődött fel, a kistemplomban Jenei József és hitvese Gönczi Zsuzsanna asszony által készítettett bársony terítő.

A Hon jan. 3-diki számában lapunk ellen intézett pogány támadás senkit nem lepett meg, ismerve levén cikkezőnek a keresztyénség s általában minden vallás iránti ellenszenve, mondhatni görcsös dühössége; hazánk millióinak szív-kincsét is, kik még a vallást szentségnek tartják, támadja meg ő ily eljárással s inquisitori göggel. Ha előtte az Isten kijelentett örök ígéje csak csontváz, miért fárasztja magát az ellen harcra kelni. Mi tántoríthatlanul szolgáljunk a boldogító és legdicsebb vallási és emberiségi eszméket s a haladás örök pályáján megmaradunk.

Szidni senkit nem fogunk, még a cikkezőt sem, ki minket szidalmakkal illet, és gúnyol; méltatlanságokat szenvedni az Urért, az igazságért, a lelkiismeret szabadságért készek voltunk, vagyunk s leszünk.

Pesti missió. A skót szabad egyház egy missiót tart fen Pesten az evangyéliomi ismereteknek az izraeliták között való terjesztés céljából, tisztelendő König Rudolf mellé társ-lelkészül mostanába küldetett Pestre Allan Owen Vilmos. — Allan ur 1842-ben avattatott fel lelkészül Skóthonban, 9 évig volt missionarius Konstantinápoly, Damaskus és más helyeken,

1841-ben látta először Pestet, mint az akkor kiküldött skót bizottság egyik tagja. A legutóbbi 9 év alatt nyugot Indiában Szent-Tamáson volt a ref. holland gyarmati egyház lelképásztora, e szigeten kinyerte a köztiszteletet egytetemes ker. jelleme s áldásos működése által, — legújában elfogadta a skót szabad egyház felhívását s a pesti missió egyik lelkészévé lett. Üdvözljük mi is a buzgó Allan urat, kívánunk működésére itt is áldást. Pestet másnak fogja ő 33 év után találni, bárcsak vallásosság iránti nagyobb fogékonyság tekintetében is üdvös változást tapasztalhatna ő az illető körökben. Azon tehetséges és népfaj, mely egy Neanderrel fényesíté a ker. egyház ujkorát, bár honunkban is megnyithatná szívét az evangyéliom gazdagító ereje előtt!!

Ösztöndíj. A nagy József alapítványi ösztöndíj 500 forint, mely külföldi egyetemre hallgatóul menő lelkész vagy tanárjelölteknek adatik, 1874-dik évről Pápa y Pál volt debreczeni jeles seniornak, a ki tanárhelyettesül is működött volt adatott ki.

b) Külföld.

Polgári házasság. Irják Berlinből, hol a múlt év október 1-én lépett életbe a polgári házasság, hogy egyik népes gyülekezetben száz házaspár közül csak 20 kereste az egyházi áldást, 80 meg volt elégedve a polgári összeadás alakzatával, egy más városban 25 ujszülött közül csak kettőt vittek keresztelni.

Watts énekszerző kétszázados ünnepe. A vallásos költészet ki nem hal és misem bizonyítja a hit-hanyatlást kézzelfoghatóbban, mint a szent tűznek a szív oltárán hamvadozása. Angolhon egyik nevezetes énekszerzője volt, kinek énekei ma is kedveltek, Watts hittudor, szülővárosában Southamptonban a múlt év szept. 17-kén tartották meg születése 2 százados ünnepét. A templomban külön istentisztelet volt, s Carlisle lelkész felolvasta a szentköltő élet és jellemrajzát; maga a templom a Watts család telkén épült s a keresztelési anyakönyv Watts nevén kezdődik s maig is őriztetik. E templom számára szerzé Watts 15 éves korában első énekét „Mily dicsőséges a mi mennyei királyunk! Ki uralkodik az egek felett!” A ház, melyben született ma is áll, született 1677. meghalt 74 éves korában; 1861-ben emeltek emlékére szülővárosában szobrot, melyet a vallásos főúr Shaftesbury lord lepeleztet volt le. A kegyes szerző a vallásos indulatokat és eszméket oly szerencsésen és találólag fejezte ki számos énekeiben, hogy a protestáns testvér felekezetek közösen használják s így a szívek és lelkek egységének előmozdítására csodás befolyással volt. Az anglicánok egyik énekes könyvében 108 éneke van maig is beigtatva, mindenik egy-egy szentirati hely alapeszméjéből indul ki s azt öleli fel. Egyik szép éneke a 60-dik így kezdődik: „Jöjj Szent Lélek, égi galamb. Teljes elevenítő hatalmaddal, gyujtsd a szent szeretet lángját E mi hideg sziveinkben.”

Izenet. Szentes, Késmárk és Cseppelyből köszönettel vettük a közérdekű közleményeket, igyekezni fogunk minél előbb közre bocsátani azokat sor és térnyílás szerint. — Csurgóra, Felső-Bányára: bármikor szívesen vesszük.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.